

॥ तैत्तिरीय संहिता ॥

॥ द्वितीयः प्रश्नः ॥

॥ तैत्तिरीयसंहितायां तृतीयकाण्डे द्वितीयः प्रश्नः ॥

यो वै पवमानानामन्वारोहान् विद्वान् यजतेऽनु पवमानाना
रोहति न पवमानेभ्योऽवच्छिद्यते श्येनोऽसि गायत्रच्छन्दा अनु
त्वा रभे स्वस्ति मा सम्पारय सुपर्णोऽसि त्रिष्टुप्छन्दा अनु
त्वा रभे स्वस्ति मा सम्पारय सघासि जगतीछन्दा अनु त्वा
रभे स्वस्ति मा सम्पारयेत्याहुते (१)

वै पवमानानामन्वारोहास्तान् य एवं विद्वान् यजतेऽनु
पवमानाना रोहति न पवमानेभ्योऽवच्छिद्यते यो वै
पवमानस्य सन्ततिं वेद सर्वमायुरेति न पुरायुषः प्र मीयते
पशुमान्भवति विन्दते प्रजाम्पवमानस्य ग्रहा गृह्यन्तेऽथ
वा अस्यैतेऽगृहीता द्रोणकलश आधवनीयः पूतभृत्तान्
यदगृहीत्वोपाकुर्यात्पवमानं वि (२)

छिन्द्यात्तं विच्छिद्यमानमध्वर्योः प्राणोऽनु विच्छिद्येतोपयामगं
ऽसि प्रजापतये त्वेति द्रोणकलशमभि मृशेदिन्द्राय

त्वेत्याधवनीयं विश्वेभ्यस्त्वा देवेभ्य इति पूतभृतम्पवमानमेव
तत्सं तेनोति सर्वमायुरेति न पुरायुषः प्र मीयते
पशुमान्भवति विन्दते प्रजाम् (३)

एते वि द्विचत्वारिंशच्च॥ [१]

त्रीणि वाव सवनान्यथ तृतीयं सवनमव लुम्पन्त्यनं शु
कुर्वन्त उपांशुं हुत्वोपांशुपात्रेऽंशुमवास्य तं
तृतीयसवनेऽपिसृज्याभि षुणुयाद्यदाप्याययति तेनांशुमद्यदभि
तेनर्जीषि सर्वाण्येव तत्सवनान्यंशुमन्ति शुक्रवन्ति
सुमावद्दीर्याणि करोति द्वौ समुद्रौ विततावजूर्यौ पर्यावर्तेते
जठरेव पादाः। तयोः पश्यन्तो अति यन्त्यन्यमपश्यन्तः (४)

सेतुनाति यन्त्यन्यम्। द्वे द्रधंसी सतती वस्त एकः
केशी विश्वा भुवनानि विद्वान्। तिरोधायैत्यसितं वसानः
शुक्रमा दत्ते अनुहाय जायै। देवा वै यद्यज्ञेऽकुर्वत तदसुरा
अकुर्वत ते देवा एतम्महायज्ञमपश्यन्तमतन्वताऽग्निहोत्रं
व्रतमकुर्वत तस्माद्विव्रतः स्याद्विरह्यग्निहोत्रं जुह्वति पौर्णमासं
यज्ञमग्नीषोमीयम् (५)

पशुमकुर्वत दार्श्यं यज्ञमाग्नेयम्पशुमकुर्वत वैश्वदेवम्प्रातःसवनं

वरुणप्रघासान्माध्यंदिनं॑ सवनं॑ साकमेधान्पितृयज्ञं॑
 त्र्यम्बकां॑ स्तृतीयसवनमेकुर्वत॑ तमेषामसुरा यज्ञमन्ववाजिगा॑
 नान्ववायन्ते॑ऽब्रुवन्नध्वर्तव्या वा इमे देवा अभूवन्निति॑
 तदध्वरस्या॑ध्वरत्वन्ततो॑ देवा अभवन्परासुरा॑ य एवं
 विद्वान्त्सोमेन॑ यजते॑ भवत्यात्मना॑ परास्य॑ भ्रातृव्यो
 भवति (६)

अपश्यन्तोऽग्नीषोमीयमात्मना परा त्रीणि च॥ [२]

परिभूरग्निं॑ परिभूरिन्द्रं॑ परिभूर्विश्वं॑ देवान्परिभूर्मा॑ सह
 ब्रह्मवर्चसेन॑ स नः पवस्व॑ शं गवे॑ शं जनाय॑ शमर्वते॑ श॑
 राजन्नोषधी॑भ्योऽच्छिन्नस्य॑ ते रयिपते॑ सुवीर्यस्य॑ रायस्पोषस्य॑
 ददितारः॑ स्याम। तस्य॑ मे रास्व॑ तस्य॑ ते भक्षीय॑ तस्य॑ त
 इदमुन्मृजे। प्राणाय॑ मे वर्चो॑दा वर्चसे॑ पवस्वापानाय॑ व्यानाय॑
 वाचे (७)

दक्षक्रतुभ्यां॑ चक्षुर्भ्यां॑ मे वर्चो॑दौ वर्चसे॑ पवेथां॑
 श्रोत्राया॑त्मनेऽङ्गेभ्य॑ आयुषे॑ वीर्याय॑ विष्णोरिन्द्रस्य॑ विश्वेषां॑
 देवानां॑ जठरमसि॑ वर्चो॑दा मे वर्चसे॑ पवस्व॑ कोऽसि॑ को
 नाम॑ कस्मै॑ त्वा॒ कायं॑ त्वा॒ यं त्वा॒ सोमेनाती॑तृपं॒ यं त्वा॒

सोमेना॒र्मीमद॑ꣳ सुप्र॒जाः प्र॒जया॑ भूयासꣳ सु॒वीरो॑ वी॒रैः
सुव॒र्चा वर्च॑सा सु॒पोषः॑ पोषै॒र्विश्वे॑भ्यो मे रू॒पेभ्यो॑ वर्चो॒दाः (८)

वर्च॑से पवस्व॒ तस्य॑ मे रास्व॒ तस्य॑ ते भक्षीय॒ तस्य॑
त इ॒दमु॒न्मृ॒जे। बुभू॑ष॒न्नवे॑क्षेतैष वै पात्रि॒यः प्र॒जाप॑तिर्य॒ज्ञः
प्र॒जाप॑तिस्तमे॒व त॑र्पयति॒ स ए॑नं तृ॒प्तो भू॒त्याऽभि॑ प॒वते
ब्र॒ह्मव॑र्च॒सका॒मोऽवे॑क्षेतैष वै पात्रि॒यः प्र॒जाप॑तिर्य॒ज्ञः
प्र॒जाप॑तिस्तमे॒व त॑र्पयति॒ स ए॑नं तृ॒प्तो ब्र॑ह्मव॒र्चसे॒नाभि॑ प॒वत
आमया॒वी (९)

अवे॑क्षेतैष वै पात्रि॒यः प्र॒जाप॑तिर्य॒ज्ञः प्र॒जाप॑तिस्तमे॒व
त॑र्पयति॒ स ए॑नं तृ॒प्त आ॒युषा॑भि॒ प॒वतेऽभि॑चर॒न्नवे॑क्षेतैष
वै पात्रि॒यः प्र॒जाप॑तिर्य॒ज्ञः प्र॒जाप॑तिस्तमे॒व त॑र्पयति॒ स
ए॑नं तृ॒प्तः प्रा॑णा॒पाना॑भ्यां वा॒चो द॑क्ष॒क्रतु॑भ्यां चक्षु॑भ्यांꣳ
श्रोत्रा॑भ्यामा॒त्मनो॑ऽङ्गै॒भ्य आ॒युषो॑ऽन्तरे॑ति ता॒जक्प्र
ध॑न्वति (१०)

वा॒चे रू॒पेभ्यो॑ वर्चो॒दा आ॑मया॒वी प॒ञ्च॑च॒त्वारि॑ꣳशच्च॥ [३]

स्फ्यः॑ स्व॒स्तिर्वि॑घ्नः स्व॒स्तिः पर॑शुर्वेदिः पर॒शुर्नः॑ स्व॒स्तिः।
य॒ज्ञिया॑ य॒ज्ञकृ॑तः स्थ॒ ते मा॒स्मिन् य॒ज्ञ उप॑ ह्वयध्व॒मुप॑

मा द्यावापृथिवी ह्वयेतामुपास्तावः कलशः सोमो अग्निरुपं
 देवा उपं यज्ञ उपं मा होत्रा उपह्वे ह्वयन्तान्नमोऽग्नये
 मखुघ्ने मखस्य मा यशोऽर्यादित्याहवनीयमुपं तिष्ठते यज्ञो
 वै मखः (११)

यज्ञं वाव स तदहन्तस्मा एव नमस्कृत्य सदः प्र
 सर्पत्यात्मनोऽनात्यै नमो रुद्राय मखुघ्ने नमस्कृत्या मा
 पाहीत्याग्नीध्रं तस्मा एव नमडस्कृत्य सदः प्र सर्पत्यात्मनो-
 ऽनात्यै नम इन्द्राय मखुघ्न इन्द्रियं मे वीर्यम्मा निर्वधीरिति
 होत्रीयमाशिषमेवैतामा शास्त इन्द्रियस्य वीर्यस्यानिर्घाताय
 या वै (१२)

देवताः सदस्यार्तिमार्पयन्ति यस्ता विद्वान्सर्पति
 न सदस्यार्तिमार्च्छति नमोऽग्नये मखुघ्न इत्याहैता वै
 देवताः सदस्यार्तिमार्पयन्ति ता य एवं विद्वान्सर्पति न
 सदस्यार्तिमार्च्छति दृढे स्थः शिथिरे समीची मा ५ हंसस्पात ५
 सूर्यो मा देवो दिव्याद ५ हंसस्पातु वायुरन्तरिक्षात् (१३)

अग्निः पृथिव्या यमः पितृभ्यः सरस्वती मनुष्येभ्यो देवी
 द्वारौ मा मा सं ताप्तम् नमः सदसे नमः सदसस्पतये

नमः सखीनां पुरोगाणां चक्षुषे नमो दिवे नमः पृथिव्या
 अहे दैधिष्व्योदतस्तिष्ठान्यस्य सद्ने सीद योऽस्मत्पाकेतर
 उन्निवत उदुद्वतश्च गेषम्पातम्मा द्यावापृथिवी अद्याहः सदो
 वै प्रसर्पन्तम् (१४)

पितरोऽनु प्र सर्पन्ति त एनमीश्वरा हिंसितोः
 सद्ः प्रसृप्य दक्षिणार्धं परेक्षेतागन्त पितरः पितृमानहं
 युष्माभिर्भूयासं सुप्रजसो मया यूयम्भूयास्तेति तेभ्य एव
 नमस्कृत्य सद्ः प्र सर्पत्यात्मनोऽनात्यै (१५)

मुखो वा अन्तरिक्षात्प्रसर्पन्तत्रयस्त्रिंशच्च॥ [४]

भक्षेहि मा विश दीर्घायुत्वाय शन्तनुत्वाय रायस्पोषाय
 वर्चसे सुप्रजास्त्वायेहि वसो पुरोवसो प्रियो मे हृदो-
 ऽस्यश्विनोस्त्वा बाहुभ्यां सघ्यासम् नृचक्षंसं त्वा देव सोम
 सुचक्षा अव ख्येषम् मन्द्राभिभूतिः केतुर्यज्ञानां वाग्जुषाणा
 सोमस्य तृप्यतु मन्द्रा स्वर्वाच्यदितिरनाहतशीर्ष्णी वाग्जुषाणा
 सोमस्य तृप्यत्वेहि विश्वचर्षणे (१६)

शम्भूर्मयोभूः स्वस्ति मां हरिवर्णं प्र चर क्रत्वे दक्षाय
 रायस्पोषाय सुवीरतायै मा मां राजन्वि बीभिषो मा मे हार्दि

त्विषा वधीः। वृषणे शुष्मायायुषे वर्चसे॥ वसुमद्गणस्य सोम
 देव ते मतिविदः प्रातःसवनस्य गायत्रच्छन्दस इन्द्रपीतस्य
 नराशंसपीतस्य पितृपीतस्य मधुमत उपहृतस्योपहृतो
 भक्षयामि रुद्रवद्गणस्य सोम देव ते मतिविदो माध्यंदिनस्य
 सवनस्य त्रिष्टुच्छन्दस इन्द्रपीतस्य नराशंसपीतस्य (१७)

पितृपीतस्य मधुमत उपहृतस्योपहृतो भक्षयाम्यादित्यवद्गणस्य
 सोम देव ते मतिविदस्तृतीयस्य सवनस्य जगतीच्छन्दस
 इन्द्रपीतस्य नराशंसपीतस्य पितृपीतस्य मधुमत
 उपहृतस्योपहृतो भक्षयामि। आ प्यायस्व समेतु ते विश्वतः
 सोम वृष्णियम्। भवा वाजस्य सङ्गथे। हिन्व मे गात्रा
 हरिवो गुणान्मे मा वि तीतृषः। शिवो मे सप्तर्षीनुप तिष्ठस्व
 मा मेऽवाङ्गाभिमति (१८)

गाः। अपाम सोमममृता अभूमादर्शम् ज्योतिरविदाम
 देवान्। किमस्मान्कृणवदरातिः किमु धूर्तिरमृत मर्त्यस्य।
 यन्म आत्मनो मिन्दाभूदग्निस्तत्पुनराहार्जितवेदा विचर्षणिः।
 पुनरग्निश्चक्षुरदात्पुनरिन्द्रो बृहस्पतिः। पुनर्मे अश्विना
 युवं चक्षुरा धत्तमक्ष्योः। इष्टयजुषस्ते देव सोम

स्तुतस्तौमस्य (१९)

शस्तोक्थस्य हरिवत् इन्द्रपीतस्य मधुमत् उपहूतस्योपहूतो
भक्षयामि। आपूर्याः स्था मा पूरयत प्रजया च धनेन च।
एतत्तै तत् ये च त्वामन्वेतत्तै पितामह प्रपितामह ये च
त्वामन्वत्र पितरो यथाभागम्मन्दध्वम् नमो वः पितरो रसाय
नमो वः पितरः शुष्माय नमो वः पितरो जीवाय नमो वः
पितरः (२०)

स्वधायै नमो वः पितरो मन्यवे नमो वः पितरो घोराय
पितरो नमो वो य एतस्मिँल्लोके स्थ युष्मास्तेऽनु यै-
ऽस्मिँल्लोके मां तेऽनु य एतस्मिँल्लोके स्थ यूयं तेषां वसिष्ठा
भूयास्त यैऽस्मिँल्लोकेऽहं तेषां वसिष्ठो भूयासम् प्रजापते न
त्वदेतान्यन्यो विश्वा जातानि परि ता बभूव (२१)

यत्कामास्ते जुहुमस्तन्नो अस्तु वयं स्याम पतयो
रयीणाम्। देवकृतस्यैनसोऽवयजनमसि मनुष्यकृतस्यैनसो-
ऽवयजनमसि पितृकृतस्यैनसोऽवयजनमस्यप्सु धौतस्य
सोम देव ते नृभिः सुतस्येष्टयं जुषः स्तुतस्तौमस्य
शस्तोक्थस्य यो भक्षो अश्वसनिर्यो गोसनिस्तस्य ते

पितृभिर्भक्षं कृतस्योपहृतस्योपहृतो भक्षयामि (२२)

विश्वचरणे त्रिष्टुप्छन्दसु इन्द्रपीतस्य नराशंसपीतस्याति स्तुतस्तोमस्य जीवाय नमो वः

पितरो बभूवु चतुश्चत्वारिंशच्च॥ [५]

महीनाम्पयोऽसि विश्वेषां देवानां तनूरृक्छ्यासमद्य
पृषतीनां ग्रहम्पृषतीनां ग्रहोऽसि विष्णोर्हृदयमस्येकमिष
विष्णुस्त्वानु वि चक्रमे भूतिर्दध्रा घृतेन वर्धतां तस्य मेष्टस्य
वीतस्य द्रविणमा गम्याज्योतिरसि वैश्वानरं पृश्निष्यै दुग्धम्
यावती द्यावापृथिवी महित्वा यावच्च सप्त सिन्धवो वितस्थुः।
तावन्तमिन्द्र ते (२३)

ग्रहः सहोर्जा गृह्णाम्यस्तृतम्। यत्कृष्णशकुनः
पृषदाज्यमवमृशेच्छूद्रा अस्य प्रमायुकाः स्युर्यच्छ्वा-
ऽवमृशेच्चतुष्पादोऽस्य पशवः प्रमायुकाः स्युर्यथस्कन्देद्यजमानः
प्रमायुकः स्यात्पशवो वै पृषदाज्यम्पशवो वा एतस्य
स्कन्दन्ति यस्य पृषदाज्यः स्कन्दति यत्पृषदाज्यम्पुनर्गृह्णाति
पशूनेवास्मै पुनर्गृह्णाति प्राणो वै पृषदाज्यं प्राणो वै (२४)

एतस्य स्कन्दति यस्य पृषदाज्यः स्कन्दति
यत्पृषदाज्यम्पुनर्गृह्णाति प्राणमेवास्मै पुनर्गृह्णाति हिरण्यमवधाय

गृह्णात्यमृतं वै हिरण्यं प्राणः पृषदाज्यममृतमेवास्य
 प्राणे दधाति शतमानम्भवति शतायुः पुरुषः शतेन्द्रिय
 आयुष्येवेन्द्रिये प्रति तिष्ठत्यश्वमव घ्रापयति प्राजापत्यो वा
 अश्वः प्राजापत्यः प्राणः स्वादेवास्मै योनेः प्राणं निर्मिमीते
 वि वा एतस्य यज्ञश्छिद्यते यस्य पृषदाज्यं स्कन्दति
 वैष्णव्यर्चा पुनर्गृह्णाति यज्ञो वै विष्णुर्यज्ञेनैव यज्ञं सं
 तनोति (२५)

ते पृषदाज्यं प्राणो वै योनेः प्राणन्द्वाविंशतिश्च॥ [६]

देवं सवितरेतत्ते प्राहु तत्प्र च सुव प्र च यज्ञ
 बृहस्पतिर्ब्रह्मायुष्मत्या ऋचो मा गांत तनूपाथ्साम्नः सत्या वे
 आशिषः सन्तु सत्या आकूतय ऋतं च सत्यं च वदत स्तुत
 देवस्य सवितुः प्रसवे स्तुतस्य स्तुतमस्यूर्जम्मह्यं स्तुतं
 दुहामा मा स्तुतस्य स्तुतं गम्याच्छस्त्रस्य शस्त्रम् (२६)

अस्यूर्जम्मह्यं शस्त्रं दुहामा मा शस्त्रस्य शस्त्रं
 गम्यादिन्द्रियावन्तो वनामहे धुक्षीमहि प्रजामिषम्। सा मे
 सत्याशीर्देवेषु भूयात् ब्रह्मवर्चसं मा गम्यात्। यज्ञो बभूव स
 आ बभूव स प्र जज्ञे स वावृधे। स देवानामधिपतिर्बभूव सो

अ॒स्मा॑ अधि॑पती॒न्करोतु॑ व॒यः॑ स्या॒म॒ पत॑यो रयी॒णाम्।
य॒ज्ञो वा॒ वै (२७)

य॒ज्ञप॑तिं दु॒हे य॒ज्ञप॑तिर्वा य॒ज्ञं दु॒हे स यः॑ स्तु॑तश॒स्त्रयो॒र्दोह॑मवि॒ह
यज॑ते तं य॒ज्ञो दु॒हे स इ॒ष्ट्वा पा॑पी॒यान्भव॑ति य ए॒नयो॒र्दोहं॑
वि॒द्वान् यज॑ते स य॒ज्ञं दु॒हे स इ॒ष्ट्वा वसी॑यान्भवति स्तु॑तस्य
स्तु॑तम॒स्यूर्ज॑म्म॒ह्यः॑ स्तु॑तं दु॒हामा मा॑ स्तु॑तस्य स्तु॑तं
ग॒म्याच्छ॑स्त्रस्य श॒स्त्रम॒स्यूर्ज॑म्म॒ह्यः॑ श॒स्त्रं दु॒हामा मा॑ श॒स्त्रस्य
श॒स्त्रं ग॒म्यादि॒त्याहैष॑ वै स्तु॑तश॒स्त्रयो॒र्दोह॑स्तं य ए॒वं वि॒द्वान्
यज॑ते दु॒ह ए॒व य॒ज्ञमि॒ष्ट्वा वसी॑यान्भवति (२८)

श॒स्त्रं वै श॒स्त्रन्दु॑हान्द्वावि॑शतिश्च॥ [७]

श्ये॒नाय॑ प॒त्वेने॒ स्वाहा॑ वट्थ्स्व॒यम॑भिगूर्ताय॒ नमो॑
विष्ट॑म्भाय॒ धर्म॑णे॒ स्वाहा॑ वट्थ्स्व॒यम॑भिगूर्ताय॒ नमः॑ परि॒धये॑
जन॑प्रथ॒नाय॑ स्वाहा॒ वट्थ्स्व॒यम॑भिगूर्ताय॒ नम॑ ऊ॒र्जे
होत्रा॑णाः॒ स्वाहा॑ वट्थ्स्व॒यम॑भिगूर्ताय॒ नमः॑ पय॑से होत्रा॑णाः॒
स्वाहा॑ वट्थ्स्व॒यम॑भिगूर्ताय॒ नमः॑ प्र॒जाप॑तये॒ मन॑वे॒ स्वाहा॑
वट्थ्स्व॒यम॑भिगूर्ताय॒ नम॑ ऋ॒तमृ॑तपाः सुवर्वा॑ट्थ्स्वाहा॒
वट्थ्स्व॒यम॑भिगूर्ताय॒ नम॑स्तृ॒म्पन्ता॑ः॒ होत्रा॑ मधो॑र्घृतस्य

यज्ञपतिमृषय एनसा (२९)

आहुः। प्रजा निर्भक्ता अनुतप्यमाना मध्व्यौ स्तोकावप-
तौ रराधा। सं नस्ताभ्याः सृजतु विश्वकर्मा घोरा
ऋषयो नमो अस्त्वेभ्यः। चक्षुष एषाम्मनसश्च संधौ
बृहस्पतये महि षड्मुमन्नमः। नमो विश्वकर्मणे स उ
पात्वस्माननन्यान्त्सोमपान्मन्यमानः। प्राणस्य विद्वान्त्समरे
न धीर एनश्चकृवान्महि बद्ध एषाम्। तं विश्वकर्मन् (३०)

प्र मुञ्चा स्वस्तये ये भक्षयन्तो न वसून्यानृहुः। यानग्रयो-
ऽन्वतप्यन्त धिष्ण्या इयं तेषामवया दुरिष्ट्यै स्विष्टिं नस्तां
कृणोतु विश्वकर्मा। नमः पितृभ्यो अभि ये नो अख्यन्
यज्ञकृतो यज्ञकांमाः सुदेवा अकांमा वो दक्षिणां न नीनिम्
मा नस्तस्मादेनसः पापयिष्ट। यावन्तो वै सदस्यास्ते सर्वे
दक्षिण्यास्तेभ्यो यो दक्षिणां न (३१)

नयेदैभ्यो वृश्चेत् यद्वैश्वकर्मणानि जुहोति सदस्यानेव
तत्प्रीणात्यस्मे देवासो वपुषे चिकिथ्सत् यमाशिरा दम्पती
वाममंश्रुतः। पुमान्पुत्रो जायते विन्दते वस्वथ विश्वे अरपा
एधते गृहः। आशीर्दाया दम्पती वाममंश्रुतामरिष्टो रायः

सचता॑ꣳ समौकसा। य आसि॑च॒त्सन्दु॑ग्धं कु॒म्भ्या स॒हेष्टेन॑
याम॒न्नम॑तिं जहातु सः। स॒र्पिर्ग्री॒वी (३२)

पीव॑र्यस्य जा॒या पीवा॑नः पु॒त्रा अकृ॑शासो अस्य।
स॒हजा॑निर्यः सु॑म॒खस्य॑मानं इन्द्रा॑या॒शिरः॑ स॒ह कु॒म्भ्यादा॑त्।
आ॒शीर्म॑ ऊ॒र्जमु॑त सु॑प्रजा॒स्त्वमिषं॑ दधातु द्रवि॑णꣳ
सव॑र्चसम्। संज॑यन्क्षेत्रा॑णि स॒हसा॑हमिन्द्र कृ॒ण्वानो॑ अ॒न्याꣳ
अध॑रान्त्सप॒त्नान्। भू॒तम॑सि भू॒ते मा॑ धा॒ मुख॑मसि
मुख॑म्भूयासम् द्यावा॑पृथि॒वीभ्यां॑ त्वा॒ परि॑ गृह्णामि वि॒श्वे॑ त्वा
दे॒वा वै॑श्वान॒राः (३३)

प्र च्या॑वयन्तु दि॒वि दे॒वां दृ॑हान्तरि॒क्षे वया॑ꣳसि
पृथि॑व्याम्पार्थि॒वान्ध्रु॑वं ध्रु॒वेण॑ ह॒विषा॑व सोमं॑ नयामसि।
यथा॑ नः सर्व॑मि॒ज्जग॑दय॒क्ष्मꣳ सु॑मना॒ अस॑त्। यथा॑ न इन्द्र
इद्वि॑शः के॒वलीः॑ सर्वाः॑ सम॑नसः कर॑त्। यथा॑ नः सर्वा॑
इदि॑शोऽस्माकं॑ के॒वली॑रसन् (३४)

एन॑सा विश्व॒कर्म॑न् यो दक्षि॑णां न स॒र्पिर्ग्री॒वी वै॑श्वान॒राश्च॑त्वारि॒ꣳशच्च॑॥ [८]

यद्वै होता॑ध्व॒र्युम॑भ्याह्वय॑ते वज्र॑मेनम॒भि प्र॑ वर्तय॒त्युक्थ॑शा
इत्या॑ह प्रातः॑सव॒नम्प्र॑ति॒गीर्य॑ त्री॒ण्येता॑न्य॒क्षरा॑णि त्रि॒पदा॑

गायत्री गायत्रम्प्रातःसवनं गायत्रियैव प्रातःसवने
 वज्रमन्तर्धत्त उक्थं वाचीत्याह माध्यंदिनं सवनं प्रतिगीर्य
 चत्वार्येतान्यक्षराणि चतुष्पदा त्रिष्टुप्त्रैष्टुभम्माध्यंदिनं सवनं
 त्रिष्टुभैव माध्यंदिने सवने वज्रमन्तर्धत्ते (३५)

उक्थं वाचीन्द्रायेत्याह तृतीयसवनम्प्रतिगीर्य सप्तैतान्यक्षराणि
 सप्तपदा शक्करी शाक्करो वज्रो वज्रैणैव तृतीयसवने
 वज्रमन्तर्धत्ते ब्रह्मवादिनो वदन्ति स त्वा अध्वर्युः स्याद्यो
 यथासवनम्प्रतिगरे छन्दांसि सम्पादयेत्तेजः प्रातःसवन
 आत्मन्दधीतेन्द्रियम्माध्यंदिने सवने पशूस्तृतीयसवन
 इत्युक्थंशा इत्याह प्रातःसवनम्प्रतिगीर्य त्रीण्येतान्यक्षराणि (३६)

त्रिपदा गायत्री गायत्रम्प्रातःसवनम्प्रातःसवन एव
 प्रतिगरे छन्दांसि सम्पादयत्यथो तेजो वै गायत्री
 तेजः प्रातःसवनं तेज एव प्रातःसवन आत्मन्धत्त उक्थं
 वाचीत्याह माध्यंदिनं सवनं प्रतिगीर्य चत्वार्येतान्यक्षराणि
 चतुष्पदा त्रिष्टुप्त्रैष्टुभम्माध्यंदिनं सवनम्माध्यंदिन एव
 सवने प्रतिगरे छन्दांसि सम्पादयत्यथो इन्द्रियं वै
 त्रिष्टुगिन्द्रियम्माध्यंदिनं सवनम् (३७)

इन्द्रियमेव माध्यंदिने सवनं आत्मन्धत्त उक्थं
 वाचीन्द्रायेत्याह तृतीयसवनम्प्रतिगीर्य सप्तैतान्यक्षराणि
 सप्तपदा शक्करी शाक्कराः पशवो जागृतं तृतीयसवनं
 तृतीयसवन एव प्रतिगरे छन्दांसि सम्पादयत्यथो पशवो
 वै जगती पशवंस्तृतीयसवनं पशूनेव तृतीयसवन आत्मन्धत्ते
 यद्वै होताध्वर्युमभ्याह्वयत आव्यमस्मिन्दधाति तद्यन्न (३८)

अपहनीत पुरास्य संवत्सराद्गृह आ वैवीरञ्छोऽसा मोद
 इवेति प्रत्याह्वयते तेनैव तदप हते यथा वा आयताम्प्रतीक्षत
 एवमध्वर्युः प्रतिगुरम्प्रतीक्षते यदभिप्रतिगृणीयाद्यथायतया
 समृच्छते तादृगेव तद्यदर्धर्चाल्लुप्येत यथा धावञ्चो
 हीयते तादृगेव तत्प्रबाहुग्वा ऋत्विजामुद्गीथा उद्गीथ
 एवोद्गातृणाम् (३९)

ऋचः प्रणव उक्थशःसिनां प्रतिगुरोऽध्वर्यूणाम् य
 एवं विद्वान्प्रतिगृणात्यन्नाद एव भवत्यास्य प्रजायां वाजी
 जायत इयम्वै होतासावध्वर्युर्यदासीनः शःसत्यस्या एव
 तद्धोता नैत्यास्त इव हीयमथो इमामेव तेन यजमानो दुहे
 यत्तिष्ठन्प्रतिगृणात्यमुष्या एव तदध्वर्युर्नैति (४०)

तिष्ठतीव ह्यसावथो अमूमेव तेन यजमानो दुहे
यदासीनः शस्सति तस्मादितःप्रदानं देवा उप
जीवन्ति यत्तिष्ठन्प्रतिगृणाति तस्मादमुतःप्रदानम्मनुष्या
उप जीवन्ति यत्प्राडासीनः शस्सति प्रत्यङ्घ्निष्ठन्प्रतिगृणाति
तस्मात्प्राचीनः रेतो धीयते प्रतीचीः प्रजा जायन्ते यद्वै
होताध्वर्युमभ्याह्वयते वज्रमेनमभि प्र वर्तयति पराडा वर्तते
वज्रमेव तन्नि करोति (४१)

सर्वे वज्रमन्तर्धत्ते त्रीण्येतान्यक्षराणीन्द्रियमार्ध्यन्दिनः सर्वन्नोद्गातृणामध्वर्युर्नैति वर्तयत्यष्टौ

च॥

[९]

उपयामगृहीतोऽसि वाक्षसदसि वाक्पाभ्यां त्वा
ऋतुपाभ्यामस्य यज्ञस्य ध्रुवस्याध्यक्षाभ्यां गृह्णाम्युपयामगृहीतो-
ऽस्यृतसदसि चक्षुष्पाभ्यां त्वा ऋतुपाभ्यामस्य यज्ञस्य
ध्रुवस्याध्यक्षाभ्यां गृह्णाम्युपयामगृहीतोऽसि श्रुतसदसि
श्रोत्रपाभ्यां त्वा ऋतुपाभ्यामस्य यज्ञस्य ध्रुवस्याध्यक्षाभ्यां
गृह्णामि देवेभ्यस्त्वा विश्वदेवेभ्यस्त्वा विश्वेभ्यस्त्वा देवेभ्यो
विष्णवुरुक्रमैष ते सोमस्तः रक्षस्व (४२)

तं ते दुश्चक्षा मावं ख्यत् मयि वसुः पुरोवसुर्वाक्पा वाचं

मे पाहि मयि वसुर्विदद्वसुश्चक्षुष्पाश्चक्षुर्मे पाहि मयि वसुः
 संयद्वसुः श्रोत्रपाः श्रोत्रं मे पाहि भूरसि श्रेष्ठो रश्मीनाम्प्राणपाः
 प्राणं मे पाहि धूरसि श्रेष्ठो रश्मीनामपानपा अपानं मे
 पाहि यो न इन्द्रवायू मित्रावरुणावश्विनावभिदासन्ति
 भ्रातृव्य उत्पिपीते शुभस्पती इदमहं तमधरम्पादयामि
 यथेन्द्राहमुत्तमश्चेतयानि (४३)

रक्षस्व भ्रातृव्यस्त्रयोदश च॥ [१०]

प्र सो अग्ने तवोतिभिः सुवीराभिस्तरति वाजंकर्मभिः।
 यस्य त्वं सख्यमाविथ। प्र होत्रे पूर्वं वचोऽग्नये भरता
 बृहत्। विपां ज्योतींषि बिभ्रते न वेधसे। अग्ने त्री ते
 वाजिना त्री षधस्था तिस्रस्तै जिह्वा ऋतजात पूर्वीः। तिस्र
 उ ते तनुवो देववातास्ताभिर्नः पाहि गिरो अप्रयुच्छन्। सं
 वां कर्मणा समिषा (४४)

हिनोमीन्द्राविष्णू अपंसस्पारे अस्य। जुषेथां यज्ञं
 द्रविणं च धत्तमरिष्टैर्नः पृथिभिः पारयन्ता। उभा जिग्यथुर्न
 परा जयेथे न परा जिग्ये कतरश्चनैनोः। इन्द्रश्च विष्णो
 यदपस्पृधेथां त्रेधा सहस्रं वि तदैरयेथाम्। त्रीण्यायूँषि तव

जातवेदस्ति॒स्र आ॒जानी॑रु॒षसं॑स्ते अ॒ग्ने। ताभि॑र्दे॒वाना॒मवो॑
यक्षि वि॒द्वानथ॑ (४५)

भ॒व॒ यज॑मानाय॒ शं योः। अ॒ग्निस्त्री॑णिं त्रि॒धातू॑न्या क्षेति
वि॒दथा॑ क॒विः। स त्री॑रेकाद॒शां इ॒ह। यक्ष॑च्च पि॒प्रय॑च्च
नो वि॒प्रो दू॒तः परि॑ष्कृतः। नभ॑न्तामन्य॒के संमे। इन्द्रा॑विष्णू
दृ॒हि॒ताः शम्ब॑रस्य॒ नव॒ पुरो॑ नवतिं च॑ श्रथिष्टम्। श॒तं व॒र्चिनः॑
स॒हस्रं॑ च सा॒कं ह॒थो अ॑प्र॒त्यसुर॑स्य वी॒रान्। उ॒त मा॒ता
म॑हिषमन्व॒वेन॑द॒मी त्वा॑ जहति पु॒त्र दे॒वाः। अथा॑ब्रवीद्वृ॒त्रमिन्द्रो॑
हनि॒ष्यन्त्सखे॑ विष्णो वित॒रं वि क्र॑मस्व (४६)

इषाऽथ॑ त्वा त्रयो॑दश च॥—————[११]

अ॒ग्ने तेज॑स्विन्वा॒युर्वस॑वस्त्वैतद्वा अ॒पां वा॒युर॑सि प्रा॒णो नाम॑ दे॒वा वै यद्य॑ज्ञे॒न न
प्र॒जाप॑तिर्दे॒वासुरा॑नायु॒र्दा ए॒तं युवा॑न॒ं सूर्यो॑ दे॒व इ॒दं वा॒मेका॑दश॥—————[१२]